

ЦІКАВИЙ УНІВЕРСАЛ СПОДВИЖНИКА- БОРОГА ІВАНА МАЗЕПИ

(підготовка до друку та коментар Юрія Мицика)

Важко підібрати належний епітет для Василя Кочубея. Адже він входив спочатку до найближчого оточення Мазепи, обіймав одну з найвищих посад в тогочасному гетьманському уряді (генеральний писар у 1687-1699, генеральний суддя у 1699-1708 рр.), а потім разом з полтавським полковником Іваном Іскрою написав донос на Мазепу, якому Петро I не повірив і це призвело до страти обох донощиків. Тим не менш його документальна спадщина, як і інших представників козацької старшини, майже не вивчалася у радянській історіографії, де він постійно змальовувався в ореолі мученика. Лише спорадично з'являлися публікації його універсалів чи листів.

Працюючи в Центральному державному історичному архіві України у Києві, ми звернули увагу на фундаментальну копійну книгу Спаського Мгарського монастиря на Лубенщині (ф. 137, оп. 1, з 127). (Це вже четверта книга такого типу; одну з них – Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києва вже видано, а інші – Свято-Михайлівського Видубицького монастиря у Києві та Спаського монастиря в с. Максаки на Чернігівщині готуються до друку). У цій книзі зібрані основні документи, які підтверджували права монастиря на рухоме й нерухоме майно, в першу чергу на земельні угіддя. Тут знаходимо привілеї князів Вишневецьких, універсали більшості гетьманів, починаючи від Богдана Хмельницького, полковників, сотників і всілякі купчі, дарчі тощо. Є там і універсал В. Кочубея, який наводиться нижче. Він доповнює «Український Дипломатарій XVI-XVIII ст.» (зараз в Інституті української археографії та джерелознавства НАНУ планується його доповнене перевидання), а крім того, містить у собі деякі важливі свідчення. Це насамперед стосується Мошенської сотні Черкаського полку. Вона виникла з вибухом Національно-визвольної війни українського народу 1648-1658 рр. й існувала як мінімум до 1674 р. Потім трагічна Руїна, яка особливо тяжкі наслідки мала для Правобережної України, ліквідувала і Мошенську сотню. Але у подальшому, незважаючи на умови Вічного миру 1686 р. між Московією та Річчю Посполитою, які передбачали перетворення значної частини Правобережжя в незаселену пустелю, українці потроху повертаються на рідні землі. В роки Північної війни, скориставшись ослабленням Речі Посполитої, Мазепа відновлює полково-сотенний устрій на Правобережжі. Він сподівався, що відродяться такі центри козацтва як Канів, Корсунь, Черкаси тощо, воз'єднаються Правобережна і Лівобережна Україна. На жаль, так не сталося. Після поразки антиколоніального повстання 1708-1709 рр. Російська імперія та Річ Посполита в черговий раз поділили Україну. Але універсал генерального судді Кочубея, виданий за дорученням Мазепи, не тільки засвідчує роль Мгарського монастиря у новому освоєнні Правобережжя, роль ігумена Іпатія Горбачевського та його намісника о. Віктора, але й називає невідомі досі імена мошенського сотника Андрія Чалого та городового отамана (?) Семена Комлика (так тоді в Україні називали калмиків), які мусили дати слово, що не будуть чинити кривд монастиреві в його землях. Не переказуючи змісту цього універсалу, наводимо його текст нижче.

* * *

1701, січня 25 (14). – Універсал генерального судді Василя Кочубея.

«Его црского пресвітлого величества Войска Запорозского судия енеральный Василий Кочубей.

Року тысяча сімсотного первого місця анаурия 14 дня.

По злеценню его црского пресвітлого влчтства Войска Запорозского обоїх сто-

рон Днепра гетмана и кавалера ясневелможного его млости пна Ивана Стефановича Мазепи пред его ж црского пресвітлого влчства Войска Запорозского судом енералним была слухана таковая справа, иж превелебний в Бгу отц Ипатий Горбачевский, игумен мнстира общежителного Мгарского лубенского, за поданем ясневелможному его млсти своей суплики чрез руки честного отца Виктора, намісника обителі тоєї ж Мгарской, заносил от своей обители жалобу на Андрея Чалого, сотника именуемого Мошен будучих, а особливе в пасіці, чинил кривди и утиски законникові з мнстра, туды засланному, и не допускает кгрунтов оних спокойне заживати. Он теж преречоний именуемий сотник з тамошним Семеном Комликом, очивисте тут пред судом ставши, оповідали под совістію дш своїх з клятвою, иж в жадних покупленних мнстра Мгарского лубенского, так коло Мошен будучих кгрунтах жадной найменшої не чинит законникові там застаючому перешкоди и перенагабання, толко власних мошенских кгрунтах, то ест лісов, полюв и иных, которіи никому ни в чом сут не проданными, пилнуют и оберегают цілости, где и такое от себе он, менуемые старшиі мошенский, дали слово и з тим ціле офіровалися, же и вперед оны самы, ни наступуючи по них старшиі не будут в тиі покупленіи мнстрские грунта втручатися и жадной в заживанню оных законникові, там на дозорстві от мнстра будучому, не мают чинити перешкоды, затыгаючи на себе и каранне войсковое, если б того своего обовязку не исполнили, на чом и суд войсковий енералний тую справу свою подкріпляет повагою, абы тиі покупленніи кгрунта в заживане потомное отцом мгарским были тверди и крѣпки, на чом си[е] писание видано ест мнстрви помененному Мгарскому з подписом власной руки судейской и притисненем печаты судовой.

В Батурині року и дня вышписанного.
Вышей именованный судия».

(ЦДІАУК. – Ф. 137. – Оп. 1. – № 127. – С. 43-44. – Оригінал. Тексту документа передуює запис зроблений копійстом: «Універсал потвердителний его млсть пна судіи енералного на кгрунта под Мошнами лежащи». Наприкінці документа намальоване коло, в середині якого написано «Місто печаты Войска его црского пресві. влчтва Запорозского суду енералного»)

